

La Universitat de Cervera : una institució conflictiva

FRANCESC TORT I MITJANS

La Universitat de Cervera ha estat objecte de valuosos estudis,¹ comentaris i citacions vàries en bona part de la bibliografia catalana. Molts aspectes, n'obstant, resten per estudiar i no es presenten amb tota claredat sense les restriccions imposades per les circumstàncies.² Al meu entendre falta encara una obra definitiva.³

1. Cal recordar l'obra de Manuel Rubio i Borràs, les d'Agustí Duran i Sanpere, d'Ignasi Casanoves, etc. Notes aplegades a *Catálogo del Legado Dalmases. XXIV Exposición Bibliográfica Cervariense*. I part. Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1973, 144 pp.

2. La majoria de les afirmacions fetes en aquest article seran provades en l'aparell científic; d'altres són el bagatge de coneixements i deduccions derivades del meu estudi sobre la Universitat de Cervera. En efecte, a fi de situar-me bé per la biografia que estic fent sobre el que seria bisbe de Puerto Rico (1760-69) i de Venèçola (1770-92), Marià Martí i Estadella, fill de Bràfim (1721) i alumne de Cervera durant quinze anys, on s'hi graduà de doctor en 1748, a més de consultar la bibliografia pertinent sobre Cervera, he consultat atentament unes 20 caixes de l'Arxiu de Cervera a la Biblioteca Universitària de Barcelona. En publicar el 1967 la meua obra sobre Armanyà, opositor a càtedres a Cervera, no em vaig fixar, com devia, en el particular. En aquesta nova biografia no he volgut caure en el mateix error, tant per la llarga estada de Martí a Cervera, com per la seva acció il·lustrada a Amèrica. Cf. TORT I MITJANS, Francisco, *Biografia històrica de Francisco Armanyà Font, O. S. A., obispo de Lugo y arzobispo de Tarragona (1718-1803)*. Villanueva y Geltrú, 1967, pp. 33-34.

3. Jo crec que una bona i definitiva història de la Universitat de Cervera hauria d'ésser feta per especialistes: a) La seva erecció fins a mitjans del

a) Jesuïtes

Encara que la historiografia cerverina no en parli —perquè la vindicació de Cervera es deu als jesuïtes i a persones de la seva influència,⁴— part de la culpa històrica atribuïda a Felip V en la centralització en un lloc de tota la Universitat catalana es deu justament, als jesuïtes. I això, dit amb tots els respectes envers la Companyia de Jesús.

La Companyia de Jesús en el seu històric afany per dominar totalment el camp de l'ensenyament, sobretot el superior,⁵ va recolzar, si es que no fou ella mateixa qui suggerí i empenyé la idea, la centralització de la Universitat ja abans de la Guerra de Successió, si bé aquesta idea, en principi no es concretà en l'elecció de la ciutat de Cervera. Sembla, més aviat, que els jesuïtes els interessava més que el centre universitari s'hagués situat a alguna població immediata a Barcelona, com Granollers, etc.⁶

És un fet indiscutible que foren ells qui, a part si aprovaren o no la mesura política, donaren suport decidit a la mesura de Felip V o del seu govern. Els jesuïtes del col·legi de Cordelles foren els que presentaren la primera llista de professors per a la Universitat de Cervera, i influïren directament en la formació dels Estatuts. La Companyia de Jesús obtingué així, des d'un principi, una clara preferència estatutària, concretament en el nombre de càtedres a regentar.⁷ Aquesta influència i primàcia

segle XVIII. b) La Universitat durant el regnat de Carles III, amb la preparació i execució de l'expulsió dels jesuïtes. c) La Universitat després de l'expulsió i l'extinció del centre. d) La Universitat al s. XIX. Un bon equip d'investigadors podrien fer amb aquest estudi exhaustiu un bon servei a la Història Moderna i Contemporània de Catalunya.

4. Cal tenir en compte que Josep Finestres anà a Cervera provinent del col·legi de Cordelles, que el Dr. Josep Torres i Bages era pro-jesuític i que el P. Ignasi Casanoves era jesuïta. Els coneixedors del tema convindran amb mi que la Història de Cervera no l'han fet ni els Dominics, ni els Agustins, ni els Franciscans, etcètera.

5. TORT, Armanyà, o. c., pp. 33, 113-155. Cf. etiam TORT MITJANS, Francesc, *El Obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1781). Contribución a la Historia de la Teología Pastoral Tarraconense en el siglo XVIII*. Barcelona, Editorial Balmes, 1978 (Biblioteca Històrica de la Biblioteca Balmes, sèrie II, volum XXIX), pp. 6, 70-78.

6. Cf. CASANOVAS, Ignacio, *La Cultura Catalana en el siglo XVII. Finestres y la Universidad de Cervera*. Barcelona, Editorial Balmes, 1953, pp. 6-7 ss.

7. Sense cap dubte, la Companyia de Jesús tingué una singular intervenció i influència en l'erecció de la Universitat de Cervera, influència que quedà constatada en els Estatuts, que assignen o vinculen els jesuïtes a la càtedra de Prima de Teologia de la seva escola, a la de Sagrada Escripura i a la de Retòrica, tres, mentre que als Dominics sols se'ls hi assigna o vincula la càtedra de Prima de Teologia de sant Tomàs, etc. Aquesta primàcia, aquest tracte de privi-

va durar fins Carles III, amb l'entrada d'Eleta en el càrrec de confessor del Rey, càrrec que d'ençà Felip V havia regentat un jesuïta (el motí de Squillace, la preparació de l'expulsió dels jesuïtes i la seva realització).

b) Discriminació punyent

Dins de les coordenades històriques de les relacions entre Castella i Catalunya a nivell pràctic, la Universitat de Cervera fou deseguida gravíssimament discriminada respecte de les altres universitats espanyoles. Les discriminació abarcà tots els rams, llevat potser, en el de la fàbrica material de la Universitat. Cal destacar l'exíguua renda assignada a les càtedres i l'oblit i ignorància total, per part de la Càmera, dels professors, eclesiàstics i seglars, i dels alumnes de la Universitat de Cervera, a l'hora de repartir càrrecs de representació, influència i diners. Ben aviat es veuria que, en l'ordre pràctic, no era pas cap mèrit haver estudiat a Cervera sinó, més aviat, un demèrit amb totes les influències negatives d'aquest fet.

legi es reconegut i defensat descaradament pels mateixos jesuïtes quan informen sobre la reclamació presentada al Consell per part del provincial dels Dominics de la Corona d'Aragó, fra Jacint Santa Romana, demanant la creació i vinculació a la seva orde, per aproximar-se als jesuïtes, de la càtedra de Teologia Dogmàtica. Heus ací alguns fragments de l'esmentada carta:

«...Y con todo no sabemos de ninguno de ellos, de ninguna Universidad de España que haya querido esta cátedra, luego nuestra Universidad que aunque tan insigne, es la más moderna de España, debe irse con mucho tiento en este punto y debemos nosotros reverenciar y considerar alguna cosa que vieron y tuvieron presente nuestros mayores. Otro argumento aún hay y es que nuestro real fundador siendo esta cátedra en los países, en que es necesaria, tan nombrada... Y porque hay fama muy autorizada, que teniendo el Ilmo. P. confesor Guillermo Daubenton algunos deseos de que se pusiera en la Universidad de Cervera una cátedra de Teología Dogmática ... Porque cuando la Universidad está tan atrasada de intereses que no puede pagar las cátedras ... pues a quien no puede pagar la prudencia le manda que no se cargue de nuevos gastos ... Diríase que así como el Rey vinculó a la religión de la Compañía de Jesús a más de una cátedra de Teología Escolástica, otra de Teología Indiferente, que es la de Escritura, así convendría hacerse con la religión de Predicadores. Lo primero el Rey tuvo sin duda gravísimas razones para singularizar por su piedad con esta gracia a la Compañía de Jesús que no debe nuestra pequeñez averiguar, ni inquirir. Lo segundo, independiente de estos motivos y mucho más de la gracia del Rey ya hecha ... Dice lo tercero que S. M. se dignó dispensar sus mandatos también en la Universidad de Cervera, a fin de evitar cualesquiera preferencia, no solamente de una religión a otra, sino también de escuela a escuela, lo que no se observa hoy en la Universidad de Cervera: Reparamos que de una religión a otra no mandó S. M. evitar preferencia, antes la puso expresamente en los estatutos para la Compañía de Jesús dándole más cátedras...» Cervera 1747, Dr. Juan Rovira, Pedro Ferrusola, Pablo Fuster, Francisco Ferrer, Antonio Artigas, José Capdevila, Jaime Quera, Francisco Solá, Isidro Pons a S. M. (Arxiu de Cervera. Biblioteca Universitària de Barcelona, caixa 21, número 4.929, 14).

c) Els estudiants no tenen sortida

De res va valer a la Universitat de Cervera el mèrit de l'estudi i de la ciència a l'hora de col·locar als seus alumnes en càrrecs públics. En va la Universitat assegurava procedir amb gran rigor a l'hora d'elegir els professors i concedir els graus des del de batxillerat al doctorat, graus «que duda la Universidad se concedan con más estrechos exámenes por ninguna de las de estos reinos».⁸

Efectivament, pesi a aquest rigor acadèmic i a l'acompliment exemplar de la disciplina universitària, almenys fins el 1750, amb la regular assistència a les classes, tant dels catedràtics com dels passants, malgrat la forta influència dels jesuïtes en les esferes del govern, els estudiants de Cervera no tenien sortida. En els primers 26 anys del funcionament del centre universitari unificat no havia estat consultat per la Càmera cap professor ni alumne per proveir càrrecs de patronat eclesiàstic, o civil.⁹

d) Bernardo Santos Calderón de la Barca

Una de les causes immediates del perquè la Càmera descoixés o ignorés en la pràctica completament, almenys fins 1745, l'existència de professors i de graduats de Cervera, era el que dins de l'alt Consell no hi havia cap conseller que fos addicte

8. «...Siendo aquella tan singular que ha logrado con el rigor de los exámenes desde el de bachiller en todas las facultades los más insignes catedráticos, difundiendo por todo el Principado sujetos de particulares prendas que bien han merecido ser hijos de esta Escuela...

» ...No habiendo disimulado fatiga que haya podido conducir al aprovechamiento del numeroso concurso, que ha asistido a sus cátedras, siendo tan rara la aplicación de sus catedráticos que no ha juzgado tener que envidiar a las demás...

» Toda esta serie de circunstancias y el desvelo en los maestros, que con honrosa emulación han procurado excederse en el logro de discípulos de más aptitud, que la que pedían os años que han cursado, como se experimenta en todos los cursos al tiempo de conferir grados, que duda la Universidad se concedan con más estrechos exámenes por ninguna de las de estos reinos, contempla no podrá corresponder al alto fin de esta gloriosa fundación por no reconocer sus individuos premios que anelar y después de finalizados los estudios, a reserva de los limitados que facilita la misma escuela con sus cátedras, se ven precisados a retirarse a sus casas para buscar cada uno la conveniencia, que se le proporciona, siguiendo precisamente el amparar muchos la carrera literaria...

» Esta experiencia, Señor, que toca la Universidad tan a sus principios, discurre con bastante fundamento entvie el fervoroso celo de sus catedráticos...» Cervera 23-VII-1743, Manuel de Alòs a S. M. (Arxiu de Cervera. Biblioteca Universitària de Barcelona, caixa 30, número 4.988, 28).

9. Cf. *Ibidem*.

ni coneixedor de la Universitat de Cervera. Això, almenys, li semblava al canceller de Alòs.

El 1743, la Universitat, al mateix temps que recorda la discriminació irritant de que és objecte, en carta dirigida a Felip V i recolzada per iguals representacions al marquès de Villarias i al confessor del Rey, sollicita al monarca que influeixi perquè sigui nomenat conseller Bernardo Santos Calderón de la Barca. La sollicitud addueix que l'esmentat senyor, quan era fiscal civil de l'Audiència de Barcelona, se li confià la redacció dels estatuts de la Universitat i se'l va nomenar «*ministro protector*». La Universitat confiava que el tenir dins de l'alt cenacle governatiu del país una persona ben enterada e interessada per Cervera amorosaria la crispació subconscient i discriminatòria.¹⁰

Fos o no fos nomenat Bernardo Santos per al càrrec de conseller, la cosa certa és que poc o gens va canviar la discriminació envers Cervera. Als voltants de 1757, sota el regnat de Ferran VI, en el temps que el jesuïta Rabago era el confessor reial, la Universitat es veié forçada a enviar a Madrid representacions més o menys similars a la de 1743.¹¹

e) Fuga d'estudiants a Osca i a Gandia

La confluència de factors negatius: raons històriques de l'erecció de la Universitat de Cervera, amb la cada vegada més forta reacció catalana,¹² el lloc escadusser i faltat d'ambient, l'elevat cost econòmic de la consecució dels graus, l'alt nivell acadèmic exigít per graduar-se i el fet, ja conegut, de la poca o cap sortida

10. «...Que el medio que puede proporcionar el logro, sería poder merecer de V. M. que respecto a que el actual ministro protector se halla necesariamente instruido del mérito, prendas y circunstancias de los catedráticos y graduados y concurrir en él, a más de sus méritos personales, la particular circunstancia de haber formado los Estatutos, asistido a la general oposición de sus cátedras y cuidado desde el año de 1721 de la formal y material construcción de este general estudio ...le distinguiese V. M. con el honor de camarista, con el que considera poder evitarse los atrasos que hasta aquí experimenta...» Ibidem.

11. «...Es esta Universidad la única del Principado, fundación del difunto real padre de S. M., ideada según el augusto espíritu de aquel grande monarca y de la cual me parece poder asegurar a V. S. que en la constante aplicación y exacto cumplimiento de las lecciones y otros ejercicios literarios no cede a otra de España. Sólo falta que los más sobresalientes ingenios, vean atendido el antiguo y distinguido mérito de los profesores, para que la esperanza de igual remuneración los convida a seguir los magisterios de esta escuela y en ellos cooperar a la conservación y aumento del esplendor de las ciencias...» La Universidad al obispo de Cartagena gobernador del Consejo, al confesor del Rey, al Sr. marquès del Campo Villar, al Sr. Francisco de Pablo Calderón. (Arxiu de Cervera, caixa 30).

12. TORT, Climent, o. c., p. 193.

dels estudiants en el camp administratiu, tot això creà una situació difícil i quasi insostenible, i donà motiu, més que raonable a una fuga d'estudiants a la qual s'hagué de posar remei sobre-tot a mitjans del segle XVIII.¹³ Foren molts els estudiants que passaren a Osca¹⁴ i a Gandia.¹⁵ El factor que facilità aquesta

13. Es corrent el fet de veure com els cancellers de la Universitat defensien a nivell de Madrid i a nivell local governatiu i eclesiàstic, capità general de Barcelona i concilis de Tarragona, els graus o titulació de la Universitat de Cervera en contra del reconeixement per part de les entitats del Principat, sobre-tot dels cabildos, de graduats en altres universitats sense haver convalidat el títol a Cervera i la de vigilar i denunciar els col·legis d'ordes religioses per mantenir en ferm el monopoli de Cervera en l'ensenyament universitari. I això, tant abans com després de l'expulsió dels jesuïtes. Cf. AC (BUC), caixa 332, Edicte de marquès de la Mina prohibint els estudis fora de Cervera, Barcelona 16-XI-1758, núm. 1.544, 2; edicte del comte de Ricla sobre el mateix tema, 29-I-1770. Arxiu Arqueb. de Tarragona, *Processus primi Concilii Provinciali Tarraconensis, per Ilm. et. Revdm. Dn. Jacobum de Cortada y Bru... anno 1757 celebrato*.

14. L'any 1756, són almenys 15 alumnes els que marxen de Cervera a Osca. Cf. AC (BUB) caixa 72, números 3.299, 2-5; 3.308, 1.

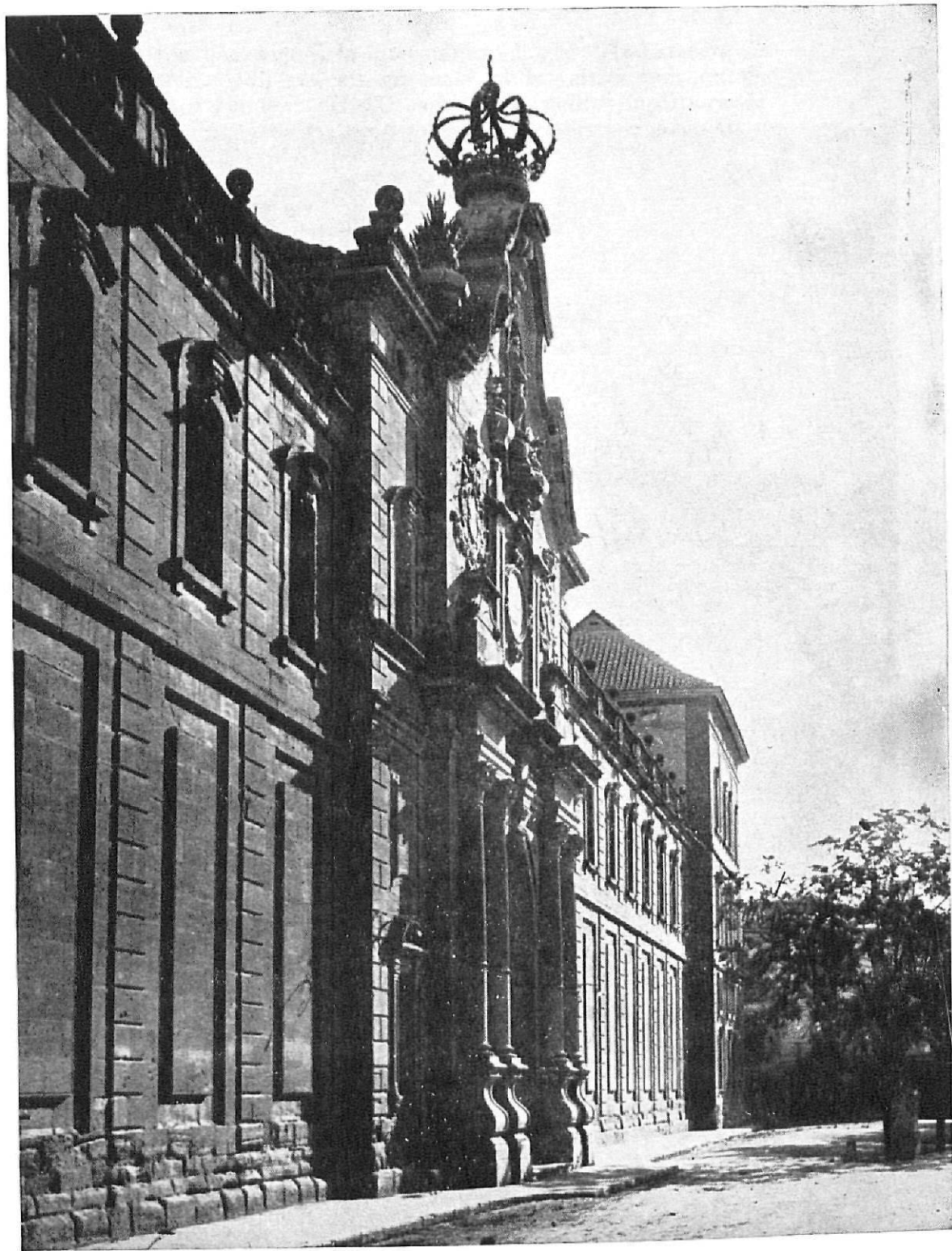
15. Els catalans solament podien graduar-se, i poder usar lliurement els títols a nivell de tot l'Estat, a les Universitats d'Espanya, o a la italiana de Bolònia, però no a les de França, sobretot a la Universitat de Tolosa, per la seva proximitat, i on consta hi estudiaren molts nobles que portaren els aires de l'Enciclopèdia. Circumstàncies particulars tenia la Universitat de Gandia respecte dels catalans, donat que la Universitat de Cervera defensava que els seus títols no fossin vàlids per als catalans sense convalidar-los o passar per Cervera. Heus ací uns fragments de la carta que envia al concili de Tarragona de 1757 el canceller de Cervera, Blas de Quintana, i la contesta del concili:

«Hallándose congregado en esa ciudad de Tarragona el concilio provincial tarraconense celebrado en el año de 1738, nuestro piadosísimo rey y fundador, Don Felipe V, de feliz memoria, se sirvió mandar al ministro fiscal de la Real Audiencia de este Principado, expusiese a los venerables padres no ser de su real agrado el que fuesen admitidos en las iglesias de Catalunya a el uso de hábitos y honores doctorales otros que los graduados en las Universidades literarias de España y de el Colegio de Bolonia, prohibiendo expresamente la admisión de los doctores de Tolosa y de otras Universidades de Francia...

»...Que en conformidad a la orden antecedente, no se admita ni incorpore en esta Universidad graduado alguno, sin ser examinado, a excepción de los graduados en Salamanca, Alcalá, Valladolid y Huesca. Y que los graduados en la Universidad de Gandía sean admitidos en esta de Cervera como queda prevenido para los de las cuatro referidas Universidades. Finalmente declara que la gracia concedida a favor de la de Gandia no debe entenderse con los catalanes, como es de ver en las reales cédulas...

» Pero sin embargo de ser tan literales las expresadas reales disposiciones... continúan los graduados en las Universidades inhibidas ser admitidos a el uso de los hábitos y honores doctorales y aun son preferidos en cualquier concurrencia por orden de antigüedad a los doctores de esta Universidad...

»...Y mandar que no se admitan en las iglesias de Cataluña con hábitos doctorales los graduados en la Universidad de Gandia sin ser primero incorporados en ésta...» Cervera 13-X-1757, Blas de Quintana, cancelario, a José de Landizábal, fiscal de la Real Audiencia de Cataluña (para ser presentada al concilio) A. Arqueb. de Tarr. *Processus Primi Concilii Provinciali Tarraconensis per Ilm. et Revdm. Dn. Jacobum de Cortada y Bru anno 1757 celebrato*.

Façana de la Universitat de Cervera.

Vista aèria de la Universitat de Cervera.

sangria fou que, segons la interpretació literal dels Estatuts de la Universitat filipista, els graduats en les altres universitats d'Espanya, i per tant, els d'Osca i Gandia podien incorporar-se a la Universitat de Cervera o convalidar els graus, guanyats a fora amb menys esforç acadèmic.

Cervera prengué, però, una sèrie de mesures per frenar o dificultar aquesta fuga. Unes foren l'exigir a través de reials cèdules i dels mateixos concilis de Tarragona el que no fossin admesos els títols d'Osca i de Gandia i, sobretot l'exigir i l'aplicar amb tot el rigor la reglamentació estatutària de la convalidació dels graus. En efecte, donat que els Estatuts regulaven que per «incorporar-se» a la Universitat de Cervera s'havien d'haver cursat en la Universitat d'origen tots els cursos i assignatures regulades i cursades a Cervera per als mateixos títols, des del grau de batxiller al de doctor, s'urgí amb tota cura aquest requisit per tota convalidació.¹⁶

Si bé la vigilància per frenar la fuga d'estudiants s'intensifica, com hem dit, als voltants de 1756, ja a 1744, als 26 anys del funcionament de la Universitat, el canceller Manuel de Alòs i Rius es defineix amb tota claredat al respecte. Es tracta de l'informe i resolució donada a la pretensió de Francesc Xavier Despujol que, havent cursat Filosofia a Osca, simulant haver-hi anat per motius familiars, demana la convalidació a Cervera del títol de mestre en arts, batxillerat que havia aconseguit allí. Cervera sap que la fuga de Despujol a Osca es devia, principalment, al no tenir de fer la passantia de Filosofia Moral prescrita pels estatuts cerverins abans d'aconseguir aquest grau. Així el canceller

La resposta del concili fa esment al dictamen dels juristes consultors i, entre d'altres coses, diu així: «...Solamente se estableció que en las iglesias de Cataluña no fuesen admitidos al uso de los honores doctorales los graduados fuera de los reinos de España, a excepción de los que lo fueran en el Colegio de Bolonia, en especial y expresa prohibición de los graduados en Tolosa ... No obstante en ninguna de las dichas reales cédulas se halla prohibido a los catalanes graduados en la Universidad de Gandia el ser admitidos a los honores doctorales en las iglesias de Cataluña sin ser incorporados en la Universidad de Cervera.

» Por consiguiente los expresados comisionados son de dictamen que V.S.I. y el sagrado concilio, aunque pueda renovar la sanción del sagrado concilio del año 1738 prohibiendo en las iglesias de Cataluña la admisión de los graduados fuera de las Universidades de España ... no tiene por ahora bastantes motivos para prohibir a los catalanes graduados en Gandia el uso...» Asensio obispo de Barcelona, Antonio, abad de Galligans, De Cortada y Bru, prior de Santa Ana y José Vilar, síndico de Barcelona. (AAT, ídem, ff. 276-77).

16. AC, caixa 72, Reglamento para los grados de Filosofía, Teología y Medicina, núm. 3.229.

va negar a Despujol la seva pretensió, malgrat anar fortament recolzada.¹⁷

Per acabar, bé podem dir, que la Universitat de Cervera fou com el fiscal acusador de tot intent de restabliment dels estudis generals en els llocs on havien existit abans de 1717. Cervera, pels seus interessos fou la que més vigilà per evitar el restabliment de la Universitat a Barcelona i buscà sempre la defensa a Madrid, des d'on li vingué més que del Principat.¹⁸ Així ho sembla confirmar el fet que no es coneixen mesures favorables a Cervera, fora de les emanades de la mateixa Universitat. Mirem si més no la resposta negativa del Concili de Tarragona de 1757 a les pressions del canceller Blas de Quintana.¹⁹

17. «Y considerando que para eximirse de el año de pasantía en la cátedra de Filosofía Moral, acudió dicho Despujol a cursar el grado de Maestro en Artes a Huesca, no pudiendo justificar haberse arreglado a lo prescrito en el estatuto 8 y que si este medio se permitía, no sólo se haría inutil dicha cátedra, por falta de asistentes filósofos en su lectura, sino que también defraudaría esta Universidad en el mayor número de graduados y a los catedráticos y doctores en las propinas correspondientes. Atendidas todas estas circunstancias: Soy de parecer que se le niegue al expresado Dn. Francisco Despujol la agregación que solicita en esta Universidad de maestro de artes obtenido en Huesca hasta que cumpla el año de pasantía en la cátedra de Filosofía Moral prescrita en dicho estatuto 8 del título 26...» (Cervera 26-VII-1744, AC, caixa 72). Informe sobre la agregación a la Universidad de Cervera de Francisco Javier Despujol, mayo-junio 1744 (número 3.299, 2-5).

18. Cf. nota 13.

19. Cf. nota 15.